

Pathology of Persianization in Word Equivalence Selection in the Translation of the *Holy Quran* by Haddad Adel

Ali Hajikhani*

Associate Professor, Department of Quranic
Sciences and Hadith, Tarbiat Modares University,
Tehran, Iran

Ahmad Soleimani

PhD Student in Quran and Hadith Sciences,
Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

Abstract

One of the major challenges in translating the Holy Qur'an lies in selecting appropriate equivalents for Quranic terms that not only maintain semantic accuracy but also align with standard Persian and remain comprehensible to Persian-speaking audiences. A translation that deviates from standard Persian and incorporates obscure or uncommon words may distance readers from the Qur'anic message. Therefore, using equivalents that are both conceptually accurate and easily understood not only aids in conveying the divine message but also enhances both the acceptance and practical application of Qur'anic teachings.

This study examines the word equivalents used in Haddad Adel's translation of the Qur'an and assesses their compatibility with

* Corresponding Author: ali.hajikhani@modares.ac.ir

How to Cite: Hajikhani, A., and Soleimani, A. (2025). Pathology of Persianization in Word Equivalence Selection in the Translation of the *Holy Quran* by Haddad Adel. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 15 (32), 1-34. doi: [10.22054/RCTALL.2025.84113.1775](https://doi.org/10.22054/RCTALL.2025.84113.1775)

standard Persian. Employing an analytical-comparative method, the research first analyzes the vocabulary in Haddad Adel's translation, identifying archaic and obsolete terms. Alternative equivalents are then proposed to maintain semantic accuracy while facilitating clearer understanding of the Qur'anic verses for a general audience.

The findings indicate that the use of uncommon words in some cases reduces accessibility and comprehension of Qur'anic verses. Conversely, equivalents closer to standard Persian enhance the clarity of Qur'anic concepts and foster a stronger connection with readers. The study further highlights the importance of using simple, precise, and comprehensible equivalents to ensure more effective transmission of Qur'anic meanings.

Keywords: Translation, Haddad Adel, Persianization, Equivalence Selection, Standard Language.

Introduction

The translation of the Holy Qur'an has a long history, dating back to its earliest revelation, and is recognized as one of the most significant fields of Qur'anic and linguistic studies. Qur'anic translation not only serves as a bridge for non-Arabic speakers to comprehend its meanings but also functions as a medium for disseminating the message of Islam across diverse peoples and cultures. Historical sources mention early examples, such as Ja'far ibn Abī Ṭālib's translation of verses from Surah Maryam into Abyssinian for the Negus of Abyssinia (Ṭabrisī, 1415 AH, 3:401), and the Persian rendering of Surah al-Fātiḥa by Salmān al-Fārsī (Sarakhsi, 1414 AH, 1:37; Ālūsī, 1415 AH, 6:365), marking them as pioneers in this field. Following the Islamic conquests and the resulting expansion of the Muslim world, with the conversion of large numbers of non-Arabic speakers to Islam, the need for Qur'anic translation into various languages became increasingly evident. This process not only facilitated the transmission of the Qur'anic message but also fostered cultural and linguistic exchange among diverse communities.

In Iran, given its cultural and geographical context and the population's swift and profound acceptance of Islam, Qur'anic translation into Persian has held particular importance. From the earliest translations to contemporary versions, the consistent efforts of Iranian scholars are evident. In the modern era, especially after the victory of the Islamic Revolution, Qur'anic translation into Persian has undergone a remarkable transformation, reaching a period of unprecedented growth and flourishing. This era may aptly be termed the "renaissance of Qur'anic translation." Over the past four decades, the publication of numerous translations employing various methods—including word-for-word, semantic, faithful, free, and exegetical—attests to this flourishing period (Jawāharī, 1399 SH, pp. 35–48).

Gholam-Ali Haddad-Adel, a contemporary translator of the Qur'an and head of the Academy of Persian Language and Literature, has produced a translation that, in addition to employing a semantic approach, pays special attention to preserving and honoring Persian. His lexical choices emphasize the beauty and richness of the Persian language, setting his translation apart from others. He aims to choose precise and refined Persian equivalents for Qur'anic terms to ensure both faithful meaning and stylistic harmony with the literary nature of the Qur'an.

Nevertheless, some of the lexical choices in Haddad Adel's translation present challenges. In certain cases, readers must consult Persian dictionaries to grasp the meaning, which poses difficulties for general audiences. These challenges arise from discrepancies between the translator's linguistic ideals and the audience's linguistic competence, particularly regarding the preservation of classical Persian literary style.

This study, using an analytical-comparative method, identifies key lexical challenges in Haddad Adel's translation and proposes more accessible equivalents. The goal is to strike a balance between accurate transmission of Qur'anic meanings and increased readability

for the general audience. Comparative analysis with other translations also assists in a more precise evaluation of strengths and weaknesses. Accordingly, this study addresses the following research questions:

1. What is the significance of using standard (ma'yārī) Persian in Qur'anic translation, and what outcomes does it yield?
2. What lexical challenges does Haddad Adel's translation face regarding adherence to standard Persian, and how do these affect audience comprehension?
3. How has the approach of "linguistic purification" (*sareh-nevisi*) and de-Arabization impacted Haddad Adel's translation of the Qur'an?

Literature Review

The Persian translation of the Holy Qur'an by Gholam-Ali Haddad Adel has been recognized as a prominent contemporary work in the field and has attracted the attention of numerous scholars. Research indicates that, due to its semantic approach and particular attention to the Persian language, this translation has consistently been the subject of critique and analysis.

Rokni Yazdi (2011), in "The Necessity of Qur'anic Translation Over Time with a Focus on Gholam-Ali Haddad Adel's Translation," reviewed the historical evolution of Qur'anic translations and emphasized the importance of Haddad Adel's linguistic approach. Ashouri Telouki and Tavakoli (2015), in "A Review of Haddad Adel's Qur'an Translation," highlighted issues such as obscure word choices and inconsistencies in pluralization and noun forms. Emraei and Ma'ruf (2015), in "A Critical Review of the Persian Translation of the Qur'an by Haddad Adel from the Perspective of Conceptual Translation," examined structural and lexical imbalances in the translation. Similarly, Emraei et al. (2016), in "Primary and Secondary Meanings in Gholam-Ali Haddad Adel's Translation of the Qur'an," critiqued grammatical and rhetorical choices, offering alternatives in Surah al-Naml. Rahimi Khoygani (2016), in "The Qur'an with the Translation of Gholam-Ali Haddad Adel: From Claim to Reality,"

compared Haddad Adel's stated goals with his actual translation output, revealing contradictions. Finally, Safavi (2022), in *Critical Notes on Qur'an Translations*, provided detailed verse-by-verse critiques and suggestions for improvement.

A review of these studies shows that most focus on general evaluations of Haddad Adel's translation, while fewer examine specific surahs or particular aspects of his approach.

The present study focuses on one key feature of Haddad Adel's translation: Persianization in the selection of equivalents for Qur'anic terms. It examines the challenges arising from this approach and, through analysis of selected examples from various surahs, offers alternative word choices to address these issues and improve translation quality. By correcting problematic lexical equivalents, this research aims to enhance the comprehensibility of Qur'anic vocabulary for the general reader through clearer and more accessible alternatives.

Conclusion

By examining the role of standard Persian in Qur'anic translation, the challenges of lexical equivalence in Haddad Adel's work, and the consequences of linguistic purism (*sareh-nevisi*), this study demonstrates that standard Persian plays a crucial role in conveying divine concepts. Due to its simplicity and fluency, standard Persian allows for more direct understanding of the verses and prevents ambiguity in interpreting Qur'anic meanings. Thus, the more accurate and aligned lexical choices are with standard Persian, the stronger the connection between the reader and the Qur'anic text.

Analysis of Haddad Adel's translation reveals that, in some cases, he employs archaic and unfamiliar words such as *zhāzh-khāyīdan*, *moshkū*, and *zehdān*. These choices distance the translation from standard Persian and make comprehension difficult for contemporary readers. Inconsistencies in word choice further hinder accurate understanding of intended meanings.

His emphasis on linguistic purism and avoidance of common Arabic loanwords has, in certain instances, reduced clarity and fluency. Although intended to preserve the authenticity of Persian, this approach sometimes produces ambiguity, as in the exclusion of widely familiar Arabic-origin terms such as *tabārak*, *hedāyat*, and *bishārat*. This suggests that excessive purism may hinder accurate understanding of Qur'anic concepts and weaken the reader's engagement with the text.

In conclusion, this study underscores the necessity of balance in lexical selection: while avoiding obsolete words and maintaining adherence to standard Persian, translators should also exercise caution against unnecessary elimination of widely accepted Arabic-derived terms. Such balance can yield a fluent, accurate, and accessible translation that meets the needs of contemporary readers.

پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی-----

دوره ۱۵، شماره ۳۲، بهار و تابستان ۱۴۰۴، ۱-۳۴

rctall.atu.ac.ir

DOI: [10.22054/rctall.2025.84113.1775](https://doi.org/10.22054/rctall.2025.84113.1775)

آسیب‌شناسی فارسی‌گرایی در معادل‌گزینی واژگان در ترجمه

قرآن کریم حداد عادل

دانشیار، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

علی حاجی‌خانی *

دانشجوی دکتری رشته علوم قرآن و حدیث، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

احمد سلیمانی

چکیده

یکی از چالش‌های مهم در ترجمه قرآن کریم، انتخاب معادل‌های مناسب برای واژگان قرآنی است که در عین دقت معنایی با زبان معیار همخوانی داشته و قابل درک برای مخاطب فارسی‌زبان باشد. ترجمه‌ای که از زبان معیار فاصله گرفته و شامل واژگان غیرمتداول و مهجور باشد، ممکن است زمینه را برای دوری مخاطب از مفاهیم قرآن فراهم آورد. بنابراین، استفاده از معانی نزدیک به مفهوم و قابل درک، هم به انتقال پیام الهی کمک می‌کند و هم زمینه پذیرش و عمل به معارف قرآن را تقویت می‌نماید. این تحقیق با هدف بررسی معادل‌های واژگان قرآن کریم در ترجمه قرآن حداد عادل و ارزیابی تناسب آن‌ها با زبان معیار انجام شده است. در این پژوهش که با روش تحلیلی-مقایسه‌ای انجام شده، ابتدا واژگانی که در ترجمه حداد عادل به کار رفته، مورد تحلیل قرار گرفته و واژگان مهجور و منسوخ شناسایی شدند. همچنین، معادل‌های پیشنهادی برای این واژگان ارائه شده است تا ضمن حفظ دقت معنایی، فهم مخاطب عمومی از آیات قرآن تسهیل شود. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که استفاده از واژگان غیرمتداول در برخی معادل‌ها می‌تواند منجر به کاهش درک و فهم آیات گردد. در عوض، معادل‌های نزدیک تر به زبان معیار، باعث تسهیل فهم مفاهیم قرآنی و ارتباط بهتر با مخاطب می‌شود. این پژوهش همچنین بر اهمیت استفاده از معادل‌های ساده، دقیق و قابل درک تأکید دارد تا فرآیند انتقال معانی قرآن به طور مؤثرتر صورت پذیرد.

کلیدواژه‌ها: ترجمه، حداد عادل، فارسی‌گرایی، معادل‌گزینی، زبان معیار.

۱. مقدمه

ترجمه قرآن کریم از دیرباز، هم‌زمان با نزول این کتاب الهی، آغاز شده و به‌عنوان یکی از مهم‌ترین حوزه‌های پژوهش قرآنی و زبانی شناخته می‌شود. ترجمه قرآن نه تنها پلی برای درک بهتر مفاهیم آن برای غیرعرب‌زبانان است، بلکه ابزاری برای گسترش پیام اسلام به اقوام و فرهنگ‌های مختلف نیز بوده است. در منابع تاریخی به مواردی همچون ترجمه آیاتی از سوره مبارکه مریم به زبان حبشی توسط جعفر بن ابی طالب برای نجاشی، پادشاه حبشه (طبرسی، ۱۴۱۵ق، ۳: ۴۰۱) و ترجمه سوره حمد به زبان فارسی توسط سلمان فارسی اشاره شده است (سرخسی، ۱۴۱۴ق، ۱: ۳۷ و آلوسی، ۱۴۱۵ق، ۶: ۳۶۵) که این افراد را می‌توان به عنوان آغازگر این حرکت دانست.

با گسترش قلمرو اسلامی در دوران فتوحات خلفا و گرویدن جمعیت کثیری از غیرعرب‌زبانان به اسلام، این موضوع، همراه با نیاز آنها به فهم قرآن، ضرورت ترجمه این کتاب مقدس به زبان‌های مختلف را برجسته کرد. این روند نه تنها به انتقال پیام قرآن کمک کرد، بلکه بستری برای تعامل فرهنگی و زبانی میان اقوام مختلف نیز فراهم آورد. در ایران با توجه به موقعیت فرهنگی و جغرافیایی آن و گرایش عمیق و سریع مردم به اسلام، ترجمه قرآن به زبان فارسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. از نخستین ترجمه‌های قرآن به زبان فارسی تا ترجمه‌های معاصر، می‌توان ردپای تلاش مستمر علما و اندیشمندان ایرانی را در این حوزه مشاهده کرد. در دوران معاصر - به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی - ترجمه قرآن کریم به زبان فارسی شاهد تحولی چشمگیر بوده و به دوران اوج و شکوفایی خود رسیده است؛ به گونه‌ای که می‌توان این دوران را دوران «شکوفایی نهضت ترجمه قرآن کریم» نامید. انتشار ترجمه‌های متعدد با سبک‌ها و شیوه‌های متنوع، همچون لفظ به لفظ، معنایی، امین، آزاد، تفسیری و... طی چهار دهه گذشته، گواهی بر این دوران شکوفایی است (جواهری، ۱۳۹۹: ۳۵-۴۸).

غلامعلی حداد عادل، یکی از مترجمان معاصر قرآن کریم، با توجه به جایگاه علمی و حقوقی خود به‌عنوان رئیس فرهنگستان زبان و ادب فارسی، ترجمه‌ای را ارائه کرده که افزون بر ارائه ترجمه به سبک معنایی، سعی نموده به پاسداری از زبان و ادبیات فارسی

توجه بیشتری مبذول دارد. رویکرد او در انتخاب واژگان بر حفظ زیبایی و غنای زبان فارسی تأکید داشته و این ویژگی، ترجمه او را از ترجمه‌های دیگر متمایز نموده است. او سعی داشته تا معادل واژگان قرآنی را از میان واژه‌هایی دقیق و فاخر انتخاب کند تا علاوه بر انتقال مفهوم، با سبک ادبی قرآن نیز همخوانی داشته باشند.

با این وجود، انتخاب برخی واژگان در ترجمه قرآن کریم حداد عادل چالش‌هایی را به همراه داشته است. در مواردی، واژه‌گزینی او نیازمند مراجعه به فرهنگ لغت فارسی برای درک معنای مورد نظر است که می‌تواند موجب دشواری برای مخاطبان عمومی شود. این چالش‌ها از تفاوت در سطح زبانی مخاطبان و همچنین دیدگاه مترجم نسبت به حفظ ادبیات و زیبایی زبان فارسی ناشی می‌شود.

این پژوهش با بهره‌گیری از روش تحلیلی - مقایسه‌ای، تلاش می‌کند برخی از مهم‌ترین چالش‌های موجود در ترجمه حداد عادل را شناسایی کرده و پیشنهادهایی برای واژه‌گزینی جایگزین ارائه دهد. هدف از این کار، حفظ توازن میان انتقال صحیح مفاهیم قرآنی و دسترسی آسان‌تر مخاطب به ترجمه است. در این مسیر، بررسی تطبیقی با ترجمه‌های دیگر نیز می‌تواند کمک‌کننده باشد تا نقاط قوت و ضعف به شکلی دقیق‌تر تحلیل شود.

بر اساس آنچه گذشت پژوهش پیش‌رو درصدد پاسخ به سؤالات زیر است:

- اهمیت توجه به زبان معیار در امر ترجمه قرآن کریم چیست و این موضوع چه نتایجی را در پی خواهد داشت؟

- ترجمه حداد عادل در امر توجه به زبان معیار با چه چالش‌هایی در واژه‌گزینی روبه‌رو است و چه تأثیری در فهم ترجمه توسط مخاطب گذاشته است؟

- توجه به «سره‌نویسی و عربی‌زدایی»، چه آسیب‌هایی را متوجه ترجمه قرآن کریم حداد عادل نموده است؟

۲. پیشینه پژوهش

ترجمه قرآن کریم توسط غلامعلی حداد عادل به عنوان یکی از آثار برجسته معاصر در این حوزه، تاکنون مورد توجه پژوهشگران متعددی قرار گرفته است. بررسی‌ها نشان

می‌دهد که این ترجمه به دلیل رویکرد معنایی و توجه ویژه به زبان فارسی، همواره با نقدها و تحلیل‌های گوناگون همراه بوده است.

محمد مهدی رکنی یزدی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «بایستگی ترجمه قرآن در گذر زمان با نگاهی به ترجمه غلامعلی حداد عادل» با رویکردی تاریخی به بررسی ترجمه قرآن پرداخته و سیر تحول این تلاش‌ها را از زمان نزول قرآن تا معاصر بررسی کرده است. وی با تأکید بر ضرورت ترجمه قرآن به زبان فارسی، ویژگی‌ها و دیدگاه‌های حداد عادل را برجسته ساخته و نمونه‌هایی از ترجمه او را ذکر کرده است.

عاشوری تلوکی و توکلی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «نگاهی به ترجمه قرآن حداد عادل» به بررسی نقاط قوت و ضعف این ترجمه پرداخته‌اند. آنها ضمن نقدهایی مانند استفاده از معادل‌های نامأنوس، کم‌کاربرد و ترجمه متکلفانه به مواردی همچون ناهماهنگی در ترجمه جمع‌ها و کم‌دقتی در انتقال مفاهیم اسامی معرفه و نکره نیز اشاره کرده‌اند.

در مقاله دیگری با عنوان «نقدی بر ترجمه فارسی قرآن کریم حداد عادل از منظر ترجمه مفهومی»، امرایی و معروف (۱۳۹۴) ترجمه حداد عادل را از جنبه‌های مختلف زبانی و مفهومی بررسی کرده‌اند. این پژوهشگران پس از معرفی ترجمه حداد عادل به عنوان ترجمه وفادار و معنایی به موضوعاتی نظیر عدم تعادل در واژگان، ضعف در ترجمه افعال مجهول، حال، مفعول مطلق و دیگر ساختارهای نحوی اشاره کرده و نمونه‌هایی را برای تحلیل‌های خود ارائه داده‌اند.

امرایی و همکارانش (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تحت عنوان «معنای اصلی و تبعی در ترجمه غلامعلی حداد عادل از قرآن»، ترجمه حداد عادل را با محوریت سوره نمل مورد مطالعه قرار داده‌اند. این مقاله ضمن بیان امتیازاتی مانند نوآوری در شیوه ترجمه معنایی و سعی در انتقال دقیق مفاهیم به نقدهایی در حوزه صرف و نحو، بلاغت، واژه‌گزینی و... پرداخته است. آنها همچنین ترجمه پیشنهادی خود را برای برخی آیات ارائه داده‌اند.

رحیمی خویگانی (۱۳۹۵) نیز در مقاله «قرآن کریم با ترجمه غلامعلی حداد عادل (از ادعا تا واقعیت)» به طور خاص به تحلیل ادعاهای مطرح‌شده توسط حداد عادل درباره ویژگی‌های ترجمه خود پرداخته است. او این ادعاها را با نمونه‌های عینی در ترجمه تطبیق

داده و مواردی از تناقض‌های موجود میان ادعای مترجم و ترجمه ارائه شده توسط ایشان را برجسته نموده است.

در نهایت باید به اثر سید محمدرضا صفوی (۱۴۰۱) در مجموعه مقالاتی با عنوان «نقدنگاشت‌های ترجمه‌های قرآن» اشاره نمود که به نقد و تحلیل آیاتی از سوره‌های مختلف پرداخته است. وی پس از نقد و بررسی ترجمه ارائه شده توسط حداد عادل در آیات موردنظر، دیدگاه‌های خود را در مورد بهبود ترجمه و دقت در انتقال مفاهیم قرآنی ارائه کرده است.

با مرور این پژوهش‌ها می‌توان دریافت که اکثر آنها بر تحلیل کلی ترجمه حداد عادل متمرکز بوده و کمتر به بررسی جزئیات در سوره‌های مختلف قرآن یا ابعاد خاص رویکرد مترجم پرداخته‌اند.

هدف این پژوهش آن است که با تمرکز بر یکی از ویژگی‌های ترجمه حداد عادل، یعنی فارسی‌گرایی در انتخاب معادل‌های واژگان قرآنی، چالش‌های این رویکرد را بررسی نماید. همچنین با تحلیل نمونه‌هایی از سوره‌های مختلف قرآن، تلاش خواهیم کرد معادل‌های پیشنهادی خود را برای رفع چالش‌های موجود و بهبود کیفیت ترجمه ارائه دهیم. این مطالعه می‌تواند ضمن تصحیح معادل‌های چالش برانگیز در فهم معنای لغات قرآن، با ارائه واژگان جایگزین، معنای لغات را به سطح قابل فهم‌تر برای مخاطب عام برساند.

۳. مبنای نظری پژوهش

یکی از مهم‌ترین بایسته‌هایی که مترجم باید به آن توجه داشته باشد، تطابق ترجمه با نثر و زبان معیار است. نثر معیار به معنای استفاده از واژگانی رسا، استوار و قابل فهم برای عموم مردم است؛ نثری که معمولاً در کتاب‌های معتبر و علمی (غیر تخصصی) به کار می‌رود (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۴: ۱۲۵). برخی از صاحب نظران در بیان مفهوم نثر معیار نظر بر آن دارند که «[نثر معیار] نثری است که خوشخوان، بی‌عیب یا کم‌عیب، و قابل پیروی و آموزش است و سزاوار است که اکثریت تحصیل‌کردگان و اهل قلم به آن شیوه بنویسند و می‌نویسند. نثری که ساده، اما نه سطحی، آسان‌یاب، دقیق، سنجیده، وافی به مقصود،

بدون حشو و زوائد و اطناب یا ایجاز مفرط، بدون شاعرانه شدن و شعار دادن، بدون «سبک» و حتی المقدور بدون هیجان، بدون آب و انشا و قلم گردانی‌های اضافی و بدون ریخت و پاش است» (خرمشاهی، ۱۳۷۶: ۵۸۰).

یکی از لوازم مهم در ترجمه به زبان معیار، تطابق آن با زبان حال حاضر و پرهیز از به‌کارگیری عناصر قدیمی و مهجور است. این عناصر که در گذشته رایج بوده‌اند، اما اکنون در میان عموم مردم معنای روشنی ندارند، نباید در ترجمه حضوری پررنگ داشته باشند. استفاده از چنین واژگانی ترجمه را از زبان معیار دور کرده و برقراری ارتباط با مخاطب را دشوار می‌سازد (رضایی، ۱۳۸۳: ۳۰).

یکی دیگر از صاحب‌نظران در خصوص زبان معیار نظر بر آن دارد که «یکی از عوامل اغتشاش زبان معیار، ورود عناصر زبانی متروک و منسوخ یا مهجور در آن است. این عناصر زبانی ممکن است به مراتب آوایی، صرفی، نحوی، یا معنایی تعلق داشته باشند و از مقوله قاموسی یا دستوری باشند» (سمیعی (گیلانی)، ۱۳۸۶: ۵۱). این پژوهشگر پس از ذکر مثال‌های گوناگون از مراتب مختلف این گونه عناصر منسوخ به رد عقیده افرادی اشاره نموده که استفاده از کهنه‌گرایی و تصنع ادیبانه و تقلید از شیوه قدما را دلیلی بر «تشخص قلمی» دانسته‌اند و به تعلق زبان به زمانه خود که بیانگر زنده بودن آن است، تأکید نموده است (همان: ۵۲). وی همچنین اصرار در «سره‌نویسی و عربی‌زدایی» را موجب دور شدن از زبان معیار دانسته و نتیجه این گرایش را ضعف و کم‌رmqی نوشتار معرفی نموده (همان) و در توضیح این مطلب چنین می‌گوید: «اینکه بیایم لغات و ترکیبات عربی و خارجی را که در زبان فارسی جاافتاده و بُر خورده‌اند و هویت و تابعیت فارسی پیدا کرده‌اند بیرون برانیم و جای آن‌ها لغات و ترکیبات فارسی سره بنشانیم، کاری است نه تنها عبث بلکه زیان‌آور، چون زبان را کم‌خون و کم‌جان می‌کند و علاوه بر آن، در بسیاری از موارد پیام‌رسانی را مختل می‌سازد. اینکه مثلاً به جای از نظر فرهنگی بگوییم از نگاه فرهنگی یا به جای مذکر و مؤنث که اصطلاح دستوری‌اند، بگوییم نر و ماده و...، هنر نکرده‌ایم که هیچ، زبان خود را به گونه‌ای درآورده‌ایم که ذوق سلیم از آن گریزان شود یا در حالاتی حتی نمودی خنده‌آور پیدا کند» (همان).

این امر در خصوص ترجمه قرآن کریم که به‌عنوان کتاب هدایت بشر شناخته می‌شود، اهمیت بیشتری دارد، چراکه فهم صحیح معانی و مفاهیم قرآن کریم از طریق ترجمه، مقدمه‌ای برای عمل به معارف این کتاب آسمانی است. همچنین به دلیل آنکه ترجمه قرآن کریم مخاطبان گسترده‌ای از اقشار مختلف جامعه دارد، این موضوع اهمیت مضاعفی می‌یابد. از همین رو، مترجم باید تلاش کند تا تعادل دقیقی میان حفظ امانت در ترجمه و تطابق با زبان معیار برقرار کند. برخی از مترجمان قرآن کریم نیز بر اهمیت زبان معیار در ترجمه قرآن کریم تصریح داشته و در باب مقبولیت و اثرگذاری آن بیان می‌دارند که «ترجمه گاه در شکل ادبیات کهن یا جدید ریخته می‌شود و تعبیرات نامأنوس و پرتکلف دارد و گاه به زبان روزمره توده مردم است که [این مورد] از هر دو دلنشین‌تر و مؤثرتر و برای اهداف تربیتی مناسب‌تر است» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۸).

البته ناگفته نماند این موضوع مورد توجه مترجم مورد بحث این جستار نیز قرار گرفته است. وی زبان معیار و متداول روز را یکی از اصول ترجمه خود دانسته و چنین گفته است: «[اصل] دوم اینکه [ترجمه] به زبان فارسی معیار و متداول امروز باشد. در واقع، زبانی برکنار از تقلید از سبک قدما و مصون از سهل‌انگاری‌های بسیاری از نثرهای امروزی. به دور از افراط در فارسی‌گرایی و عاری از لغات و اصطلاحات عربی نامأنوس و غیرمتداول در زبان فارسی» (حداد عادل، ۲۶ آذر ۱۳۹۰، <https://haddadadel.ir>).

با این حال، حداد عادل در مصاحبه‌ای به استفاده محدود خود از لغات کهن و غیررایج در زبان امروزی اشاره کرده است. وی دلیل این امر را ناتوانی در یافتن معادل مناسب و دقیق در زبان فارسی معاصر دانسته است (کریمی‌نیا، ۱۳۸۶: ۹۳). این دیدگاه تلاش مترجم برای ارائه ترجمه‌ای وفادار به مفاهیم قرآن را نشان می‌دهد، اما به نظر می‌رسد این رویکرد چالشی را برای مخاطبان عمومی ترجمه قرآن کریم ایجاد می‌کند. گروهی که معمولاً به دنبال درک ابتدایی از واژگان قرآنی و معانی آیات هستند، ممکن است در مواجهه با لغات مهجور و غیرمتداول با دشواری مواجه شوند. در چنین شرایطی، مخاطب ناچار است برای فهم معنای واژه به کتب لغت فارسی مراجعه کند. اما در عمل، بسیاری از مخاطبان عام این اقدام را انجام نمی‌دهند و با نوعی سردرگمی، بی‌تفاوتی یا حتی تعجب از کنار آن

واژه عبور می‌کنند. این موضوع می‌تواند منجر به عدم درک صحیح و نزدیک به مفهوم اصلی شود. از این رو، به نظر می‌رسد ارائه معانی قریب به مفهوم و قابل درک برای مخاطب عام، مناسب‌تر از استفاده از ترجمه‌هایی است که شامل واژگان غریب، مهجور و غیرمتداول باشد.

۴. بحث و تحلیل

در ادامه، به بیان نمونه‌هایی در خور التفات از چالش‌های معنایی ترجمه واژگان ارائه شده توسط حداد عادل پرداخته و آن‌ها را تحلیل کرده و تلاش خواهد شد معادل‌هایی متناسب با واژگان رایج و متداول کنونی پیشنهاد داده شود. هدف از این اقدام، علاوه بر کمک به بهبود ترجمه در ارتقای ارتباط مخاطب با معارف قرآنی مؤثر خواهد بود.

۴-۱. ژاژ خاییدن

حداد عادل در ترجمه آیات قرآن که واژه‌ای از ماده «خرص» در آن به کار رفته، معادل «ژاژ خاییدن» را انتخاب کرده است. به عنوان مثال، در آیه ۱۰ سورة ذاریات عبارت قرآنی «قتل الخراصون» به «مرگ بر ژاژخایان» و در آیه ۶۶ سورة یونس عبارت «و ان هم الا یخرصون» به «و تنها ژاژ می‌خایند» ترجمه شده است. نمونه‌های مشابه این ترجمه‌ها در آیات ۱۱۶ و ۱۴۸ سورة انعام و آیه ۲۰ سورة زخرف نیز به چشم می‌خورد.

سؤالی که مطرح می‌شود این است که این معادل تا چه اندازه در زبان معیار و در میان مردم رایج است؟ چه میزان از مراجعه‌کنندگان به این ترجمه قادر به درک معنای واژه «ژاژ خاییدن» هستند؟ گرچه ممکن است دلیل انتخاب این واژه توسط حداد عادل نزدیکی معنای «ژاژخاییدن» به مفهوم «خرص» باشد، اما این قرابت معنایی باعث ایجاد غرابت لفظی در زبان معیار شده و ممکن است فهم واژه قرآنی را برای بسیاری از خوانندگان مشکل نموده و موجب عدم فهم دقیق معنای واژه قرآنی از سوی مخاطب شود. این در حالی است که بیشتر مترجمان دیگر مانند ارفع، انصاریان، آیت‌اللهی، بهرام‌پور، صفارزاده، مکارم و...، ماده «خرص» را به «دروغ‌گویی» ترجمه کرده‌اند. بنابراین، به نظر می‌رسد که باید واژه

معادل دیگری جایگزین شود که هم از نظر معنایی به ماده «خرص» نزدیک باشد و هم در زبان معیار رایج.

برای یافتن معادل مناسب، باید به معنای اصلی و ریشه‌ای این واژه در زبان عربی توجه کرد. ابن فارس در ارائه مفهوم این واژه پس از بیان وجود اصول مختلف معنای برای «خرص»، نخستین معنای آن را «حدس و تخمین» دانسته و ضمن اشاره به معنای محسوس آن، «خرصت النخل» را به معنای تخمین زدن میوه درخت خرما دانسته است. او همچنین واژه «خرّاص» را به معنای دروغگو به کار می‌برد، چرا که دروغگو سخنی می‌گوید بدون اینکه علم به آن داشته باشد: «الْخَرَصُ، وَهُوَ حَزْرُ الشَّيْءِ، يَقَالُ خَرَصْتُ النَّخْلَ، إِذَا حَزَرْتُ ثَمَرَهُ. وَالْخَرَّاصُ: الْكَذَّابُ، وَهُوَ مِنْ هَذَا، لِأَنَّهُ يَقُولُ مَا لَا يَعْلَمُ وَلَا يَحِقُّ» (ابن فارس، ۱۴۰۴ق، ۲: ۱۶۹). راغب نیز در «مفردات» می‌گوید که هر سخنی که بر پایه ظن و تخمین باشد، «خرص» نامیده می‌شود، حتی اگر با واقعیت هم تطابق داشته باشد، زیرا این سخن بدون علم و صحت است، مانند کسی که میوه درخت خرما را تخمین می‌زند. چنین گوینده‌ای «کاذب» خوانده می‌شود، حتی اگر سخنش درست باشد (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق: ۲۷۹). این تعاریف به مفاهیم حدس زدن، تخمین زدن و در برخی موارد به یاوه‌گویی و سخنان بی‌پایه اشاره دارند. از این رو، با توجه به این توضیحات و مفهوم فارسی «راژ خاییدن» که مترجم مورد بحث استفاده کرده است، به نظر می‌رسد واژه «یاوه‌گویی» می‌تواند معادل مناسب‌تری برای «خرص» باشد و با زبان معیار همخوانی بیشتری داشته باشد.

۴-۲. مُشْكَو

یکی از مواردی که در ترجمه حداد عادل در خصوص عدم تناسب واژه‌های ارائه شده با زبان معیار قابل ذکر است، انتخاب واژه «مُشْكَو» به عنوان معادل برای واژه «غرفه» در قرآن است. این واژه در آیات ۷۵ سوره فرقان، ۵۸ سوره عنکبوت، ۳۷ سوره سبا و ۲۰ سوره زمر آمده است و به توصیف پاداش بهشتیان به ویژه حضور آنان در «غرفه‌هایی» پرداخته می‌شود.

حداد عادل در توجیه آوردن این معادل بیان می‌دارد که «من فکر می‌کنم ما وظیفه‌ای هم داریم و آن این است که اگر لغتی در قرآن هست که در زبان فارسی گذشته ما معادل دقیق و درستی دارد و ما معادل زیبا و دقیق و درست دیگری که امروزی باشد به جای آن نداریم، باید آن معادل مهجور و مناسب را بیاوریم و معرفی کنیم. فی المثل در زبان فارسی به اتاقی که در طبقه بالا باشد می‌گویند مشکو؛ لفظ خوش آهنگی هم هست. بنده در ترجمهٔ غرفه در آیه «یجزون الغرفه» مشکو به کار برده‌ام، در صورتی که مترجمان دیگر واژه‌هایی آورده‌اند که امروزی است اما مناسب نیست. مثلاً آن را به «اتاق» ترجمه کرده‌اند یا همان «غرفه» را در ترجمه آورده‌اند، اما غرفه در زبان فارسی ممکن است طبقه اول هم باشد، در صورتی که غرفه در زبان عربی اتاقیست مشرف بر چشم‌انداز» (کریمی‌نیا، ۱۳۸۶: ۹۳).

بر اساس این گفته هدف ایشان از استفاده از واژه «مشکو» این بوده که معنای دقیق واژه قرآنی را منتقل کنند و چون معادل امروزی مناسب نیافته‌اند، از واژه‌های کهن استفاده کرده‌اند تا آن‌ها را در زبان معیار رایج سازند. اما پرسش این است که آیا این هدف واقعاً محقق می‌شود؟ آیا وقتی مخاطب ترجمه با واژه «مشکو» مواجه می‌شود، قادر به درک معنای صحیح آن خواهد بود؟ یا اینکه از کنار آن عبور نموده و توجه نمی‌کند و یا به دنبال معنای آن در کتب لغت می‌گردد؟ به نظر می‌رسد اگرچه واژه‌های «اتاق» یا «غرفه» بار معنایی کامل واژه «غرفه» در زبان عربی را نمی‌رسانند، اما حداقل در نگاه اول، معنای قابل فهم‌تری را به ذهن مخاطب می‌آورد و در زبان معیار رایج‌تر و قابل درک‌تر از واژه «مشکو» هستند.

همان واژه‌های «غرفه» و «اتاق» نیز معادل‌های مناسبی برای واژه «غرفه» به نظر می‌رسند، اما برای ارائه واژه معادل جایگزین لازم است به بیان معنای کلمه «غرفه» در زبان عربی بپردازیم. ابن فارس این واژه را به معنای اتاق بالا یا مکان عالی دانسته است: «وَالْغُرْفَةُ: الْعِلْيَةُ» (ابن فارس، ۱۴۰۴ق، ۴: ۴۱۸). همچنین راغب در مفردات غرفه را به معنی منازل و اتاق‌های بلند در ساختمان دانسته است و در قرآن به منازل بهشتی نیز غرفه گفته شده است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق: ۶۰۵). همچنین محمد حسن جبل در معجم الاشتقاقی در بیان

معنای غرفه چنین گفته است: «كَالْغُرْفَةِ الَّتِي هِيَ بَيْتٌ فَوْقَ الْبَيْتِ الَّذِي عَلَى الْأَرْضِ: «لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ» (الزمر: ۲۰): واحدها غُرْفَةٌ وَهِيَ الْعُلْيَةُ» (جبل، ۲۰۱۹م، ۲: ۲۴۹).

با توجه به این تعاریف، شاید بتوان عبارات توصیفی «اتاق مرتفع» یا «اتاق چشم‌نواز» را به عنوان معادل مناسب برای «غرفه» پیشنهاد داد. این عبارات نه تنها با توصیف‌های بهشتی در قرآن هماهنگ است، بلکه معنای خانه‌ای بلند و باشکوه در زبان عربی را حفظ می‌کند و جنبه‌ای از زیبایی و جذابیت را نیز در بر دارد.

۴-۳. دژم

عدم تناسب معادل‌گزینی واژگان قرآنی با واژگان رایج در زبان معیار در ترجمه حداد عادل در مورد واژه «دژم» نیز قابل مشاهده است. ایشان این واژه را به عنوان معادل برای واژگان قرآنی «يَسُوءُوا» در آیه ۷ سورة اسراء، «الْمُنْكَرُ» در آیه ۷۲ سورة حج، «كَالْحِجْرِ» در آیه ۱۰۴ سورة مؤمنون، «سَيِّئَتِ» در آیه ۲۷ سورة ملك و «بَاسِرُهُ» در آیه ۲۴ سورة قیامت برگزیده‌اند. این واژگان عربی به توصیف چهره‌هایی اشاره دارند که در مواجهه با اموری نظیر عذاب الهی در دنیا و آخرت، شنیدن آیات الهی توسط کافران و نیز تقابل با بنی‌اسرائیل پس از فساد دوباره در زمین، حالتی خاص پیدا می‌کنند. با این وجود، به نظر می‌رسد امکان ارائه معادلی جایگزین که به زبان معیار نزدیک‌تر باشد، وجود دارد که برای یافتن چنین معادلی، می‌توان به بررسی معنای عربی این واژگان پرداخت.

ابن فارس در معجم مقاییس اللغة در خصوص واژه «كلح» می‌گوید: «الْكَافُ وَاللَّامُ وَالْحَاءُ أَصْلٌ يَدُلُّ عَلَى عُبُوسٍ وَ شَتَامَةٍ فِي الْوَجْهِ. مِنْ ذَلِكَ الْكُلُوحُ، وَهُوَ الْعُبُوسُ. يُقَالُ كَلَحَ الرَّجُلُ، [و] دَهَرَ كَالِحٌ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: تَلَفَحَ وَجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ» (ابن فارس، ۱۴۰۴ق، ۵: ۱۳۴). با این تعریف می‌توان بیان کرد این واژه بیانگر معنای عبوس و حالت ناخوشایند چهره است. همچنین راغب اصفهانی نیز در مفردات درباره واژه «بسر» می‌گوید: ««بسر» به معنای پیش از موعد بودن چیزی است... در آیه ﴿ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ﴾

به معنای نشان دادن عبوس بودن در زمان نامناسب آمده است...» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق: ۱۲۲).

از این رو بر اساس تعابیر فوق، وجه مشترک معنای این واژگان، به‌ویژه هنگامی که درباره‌ی چهره به کار می‌روند، «عبوس» بودن است. بنابراین، اگر بخواهیم به جای واژه «دژم»، معادل فارسی و معیار مناسبی پیشنهاد دهیم، می‌توانیم از واژه‌های «درهم و گرفته» استفاده نماییم. این معادل هم از نظر معنایی دقیق است و هم برای مخاطبان فارسی‌زبان قابل فهم‌تر و نزدیک‌تر به زبان معیار. برای مثال در آیه ﴿وَجُوهٌ يُّومَذِّ بِأَسْرَةٍ﴾ به جای ارائه ترجمه «و در آن روز، چهره‌هایی نیز دژم خواهد بود» که توسط حداد عادل ارائه شده، می‌توان از ترجمه «و در آن روز، چهره‌هایی نیز گرفته و درهم خواهد بود» استفاده نمود.

۴-۴. چاشت

از جمله موارد دیگر معادل‌گزینی واژگان که در ترجمه حداد عادل جلب توجه می‌کند، استفاده از واژه «چاشت» است. مترجم این واژه را در ترجمه واژه «غداء» در آیه ۶۲ سوره کهف و واژه «ضحی» در آیات ۵۹ سوره طه و ۴۶ سوره نازعات به کار برده است. همان‌طور که مشخص است، واژه «چاشت» در زبان معیار امروزی کاربرد ندارد و از آن به عنوان واژه‌ای مهجور یاد می‌شود. بنابراین، استفاده از این معادل در ترجمه می‌تواند باعث دشواری در درک و فهم معنای آیات شود. بر این اساس، به نظر می‌رسد که معادل‌های دیگری باید جایگزین این واژه شوند که با زبان معیار هم‌خوانی داشته و برای عموم مخاطبان قابل فهم باشد.

نکته‌ای که باید به آن اشاره داشت این است که اگر به واژگان قرآنی که این معادل برای آن‌ها به کار رفته توجه کنیم، می‌توان گفت که «چاشت» معادل مناسبی برای هر دو واژه «غداء» و «ضحی» نیست؛ زیرا این دو واژه به زمان‌های متفاوتی اشاره دارند. همان‌گونه که در «عمدة الحفاظ» به نقل از راغب چنین آمده است: «الضحاء كالغداء: وهو الطعام المأكول في وقت الضحی، كما أن الغداء الطعام المأكول وقت الغداة» (حلی، ۱۴۱۷ق، ۲: ۳۷۱). بر این اساس به نظر می‌رسد میان وقت «ضحی» و «غداة» تمایز قائل شد، چرا که در

معنای «الْغُدُوَّةُ وَالْغَدَاةُ» چنین آمده است: «﴿الْغُدُوَّةُ وَالْغَدَاةُ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ، وَ قَبْلَ فِي الْقُرْآنِ الْغُدُوُّ بِالْآصَالِ، نَحْوُ قَوْلِهِ: «بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ»﴾^۱ الْغُدُوَّةُ وَالْغَدَاةُ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ، وَ قَبْلَ فِي الْقُرْآنِ الْغُدُوُّ بِالْآصَالِ، نَحْوُ قَوْلِهِ: «بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ» وَ قَبْلَ الْغَدَاةُ بِالْعَشَى، قَالَ: «﴿بِالْغَدَاةِ وَالْعَشَى﴾»^۲ (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق: ۶۰۳) ولی در بیان معنای واژه «ضحی» می‌خوانیم: «وَالضُّحَى: حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ فَيَصْفُو ضَوْءُهَا. وَالضُّحَاءُ، بِالْفَتْحِ وَالْمَدِّ، إِذَا ارْتَفَعَ النَّهَارُ وَاشْتَدَّ وَقَعُ الشَّمْسِ، وَقِيلَ: هُوَ إِذَا عَلَتِ الشَّمْسُ إِلَى رُبْعِ السَّمَاءِ فَمَا بَعْدَهُ» (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ۱۴: ۴۷۵). بنابراین، دقت در تفاوت معنایی این دو واژه ایجاب می‌کند که معادل‌های دقیق‌تری برای آن‌ها انتخاب شود.

پس از بیان مفهوم ریشه‌شناسی واژگان مورد اشاره برای بیان معادل‌های پیشنهادی باید گفت در خصوص واژ، «ضحی»، در آیه ۹۸ سوره اعراف، مترجم این واژه را به «نیمروز» ترجمه کرده است که معادلی مناسب و قابل درک برای مخاطب است. به نظر می‌رسد در دو مورد دیگر نیز استفاده از «نیمروز» به جای «چاشتگاه» مناسب باشد. به عنوان مثال، در ترجمه آیه «﴿قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى﴾» می‌توان به جای ترجمه «چاشتگاه» از ترجمه «نیمروز» یا «پیش از ظهر» استفاده کرد: «موسی گفت: قرار شما روز جشن، و اینکه مردم را به وقت نیمروز (پیش از ظهر) گرد آرند».

همچنین در خصوص واژه قرآنی «غدو»، با توجه به استعمالات قرآنی این واژه در سیاق‌های مختلف و تقابل معنایی این واژه با واژگان «عشی» و «آصال»، مناسب‌ترین معادل برای آن، واژگان مرتبط با «بامداد» یا «صبحگاه» است که هم در زبان معیار پذیرفته شده و هم برای مخاطب قابل درک است. بنابراین، در ترجمه آیه ۶۲ سوره کهف و با توجه به سیاق آیه به جای معادل «چاشت»، بهتر است از «صبحانه» استفاده شود.

۱. سوره اعراف، آیه ۲۰۵

۲. سوره انعام، آیه ۵۲

۵-۴. مادینه

یکی از موارد مورد توجه در ترجمه قرآن کریم توسط حداد عادل، انتخاب واژه «مادینه» به عنوان معادل برای واژه قرآنی «أُنْثَى» در آیاتی همچون آیه ۸ سورة رعد، ۱۱ سورة فاطر، ۴۷ سورة فصلت، ۲۷ سورة نجم، و ۳ سورة لیل و همچنین واژه «إِنَاث» در آیات ۱۵۰ سورة صافات و ۱۹ سورة زخرف است. وی در توضیح شیوه ترجمه خود، تلاش برای ارائه ترجمه‌ای مبتنی بر نثر معیار و امروزی را از ویژگی‌های کار خویش دانسته و در این باره تصریح کرده‌اند: «در این ترجمه قرآن سعی شده تا بر اساس نثر معیار امروز تدوین شود تا بوی کهنگی ندهد، ترجمه‌ای که از نثر عادی و پیش پا افتاده امروزی متمایز باشد. بنابراین، ترجمه متن قرآن باید اندکی فاخر باشد و این فاخر بودن نباید آن را دور از دسترس کند. لذا هدف بنده از این ترجمه آن است که ترجمه‌خوانی به صورت سنتی نیکو در ایران مطرح شود و خواندن ترجمه، امری عجیب نباشد» (حداد عادل، ۲۷ آذر ۱۳۹۰، <https://haddadadel.ir>). این در حالی است که انتخاب واژه «مادینه» به عنوان معادل برای واژگان «أُنْثَى» و «إِنَاث» در تناقض با رویکرد مترجم در رعایت زبان معیار و پرهیز از کهنگی است. این واژه، هرچند از نظر ظرافت زبانی قابل اعتناست، اما در زبان معیار امروز رایج نبوده و ممکن است فهم آن برای عموم مردم دشوار باشد.

برای مثال، در آیه ۳ سورة لیل: ﴿وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى﴾ به جای ترجمه ارائه شده توسط حداد عادل «و قسم به آن که نرینه و مادینه آفریده است»، می‌توان از عبارت «و قسم به آن که جنس نر و جنس ماده آفریده است» استفاده کرد که به زبان معیار نزدیک‌تر است. همچنین، در عبارتی از آیه ۸ سورة رعد: ﴿أَلَلَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَى...﴾ ترجمه حداد عادل عبارت «خداوند از آنچه هر مادینه‌ای در شکم دارد آگاه است» را ارائه داده است. این در حالی است که ترجمه «خداوند از آنچه که هر جنس ماده در شکم دارد آگاه است» می‌تواند مناسب‌تر و نزدیک‌تر به زبان معیار باشد.

بنابراین پیشنهاد می‌شود برای ترجمه واژگان قرآنی «أُنْثَى» و «إِنَاث» به جای استفاده از معادلی چون «مادینه» که در زبان معیار امروز مهجورند، معادل‌هایی مانند «جنس ماده»

انتخاب شود که ضمن رساندن مفهوم دقیق آیات، با نثر روان و رایج فارسی نیز همخوانی داشته باشد.

۴-۶. اورنگ

یکی از موارد قابل توجه در معادل‌گزینی‌های ترجمه حداد عادل، استفاده از واژه «اورنگ» به عنوان معادل واژه قرآنی «کرسی» در آیه ۲۵۵ سوره بقره است. وی در توضیح انتخاب خود بیان می‌کند که «اورنگ» تنها برای فرمانروایان به کار می‌رود که نشستن بر آن حکایت از قدرت داشته و از این نظر دقیق‌تر از «تخت» است که ممکن است برای انواع گوناگون آن نظیر تخت سلطنت و تخت لب حوض به کار رود (کریمی‌نیا، ۱۳۸۶: ۹۳). این استدلال نشان‌دهنده تلاش مترجم برای انتقال دقیق‌تر معناست، اما پرسش اساسی این است که آیا این انتخاب، فهم ترجمه را برای مخاطبان آسان‌تر کرده یا آن را از زبان معیار و درک عمومی دور ساخته است؟

در ارزیابی این معادل‌گزینی، از سویی باید توجه داشت که «اورنگ» واژه‌ای است که امروزه کمتر در زبان معیار کاربرد دارد و برای بسیاری از مخاطبان ناآشناست. این امر با هدف اصلی ترجمه که انتقال پیام قرآن به شکلی روان و قابل فهم است، سازگاری ندارد. علاوه بر این، می‌توان با استفاده از ترکیب‌های وصفی، هم دقت معنایی را حفظ کرد و هم از کاربرد واژگان مهجور اجتناب ورزید. برای مثال، به جای معادل «اورنگ» برای واژه قرآنی «کرسی»، واژه «تخت فرمانروایی» می‌تواند جایگزینی مناسب باشد که هم مفهوم قدرت و سلطه را القا کند و هم برای عموم مردم قابل فهم باشد. از این رو، به نظر می‌رسد که در این ترجمه، گرایش به سره‌نویسی به جای آنکه باعث ارتقای دقت معنایی شود، فهم ترجمه را دشوارتر کرده است.

۴-۷. چسان

حداد عادل در نقد استفاده از واژگان ادبی، اما غیر امروزی در برخی از ترجمه‌های معاصر قرآن، چنین بیان داشته است: «بعضی مترجمان معاصر که مورد احترام هم هستند، سعی کردند عبارات و کلماتی را در ترجمه‌شان به کار ببرند که امروزی نیست ولی ادبی است؛

فی‌المثل در ترجمه کلمه‌ای در قرآن آورده‌اند: «مپراکنید». من به جای «مپراکنید» گفته‌ام: «پراکنده نکنید». البته من فرق «مپراکنید» و «پراکنده نکنید» را می‌دانم، ولی توجه دارم که «مپراکنید» متن فارسی امروزی نیست» (کریمی‌نیا، ۱۳۸۶: ۹۱).

با این حال، استفاده ایشان از واژه «چسان» در ترجمه قرآن، به عنوان معادل واژگان قرآنی نظیر «کیف» و «آنی»، تناقضی آشکار با رویکرد مذکور دارد. این واژه در ترجمه آیاتی چون ۱۷ تا ۲۰ سوره غاشیه، ۱۶، ۱۸، ۲۱ و ۳۰ سوره قمر، ۶۹ سوره غافر، ۶ سوره ق و موارد دیگر به کار رفته است. در اینجا این سؤال مطرح می‌شود که با وجود واژه‌ای چون «چگونه» که واژه‌ای ساده، معیار و قابل فهم برای عموم مخاطبان امروزی است، چه ضرورتی برای استفاده از معادل «چسان» وجود داشته است؟ ممکن است میان واژگان «چگونه» و «چسان» تفاوت‌هایی ظریف از نظر ادبی وجود داشته باشد، اما همان‌گونه که خود ایشان اشاره کرده‌اند، واژه‌ای مانند «چسان» که در متن فارسی امروزی رایج نیست، نباید در ترجمه استفاده شود.

برای مثال، در ترجمه آیه ۱۸ سوره قمر، ایشان عبارت ﴿كَذَّبَتْ عَادَ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَ نُذُرِي﴾ را به «قوم عاد نیز (هود را) دروغ‌گو شمردند، حال (بنگر) عذاب من و هشدارهایم چسان بوده است؟» برگردانده‌اند، حال آن‌که ترجمه «... حال (بنگر) عذاب من و هشدارهایم چگونه بوده است؟» هم دقیق و هم متناسب با زبان معیار است. به نظر می‌رسد که به کارگیری واژه‌هایی چون «چسان» نه تنها مخاطب را در فهم متن دچار دشواری می‌کند، بلکه با هدف اصلی حداد عادل برای ارائه ترجمه‌ای معیار و قابل دسترس برای عموم نیز در تعارض است.

بنابراین، پیشنهاد می‌شود در مواردی که از معادل «چسان» استفاده شده است، واژه «چگونه» جایگزین گردد، چرا که این واژه هم معنای دقیق متن قرآنی را منتقل می‌کند و هم با نثر معیار امروز فارسی سازگار است.

۴-۸. مژده

از دیگر نمونه‌های قابل توجه در ترجمه حداد عادل، استفاده از واژه «مژده» به عنوان معادل واژگان با ریشه فعلی «بشر» است که در آیات مختلفی همچون ۱۱۹ سوره بقره، ۴۵ و ۱۲۶ سوره آل عمران، ۱۶۵ سوره نساء، ۱۹ سوره مائده و موارد زیاد دیگری مشاهده می‌شود. وی در بیان یکی از ویژگی‌های ترجمه خود چنین گفته است: «بنده در ترجمه خود سعی کردم که هر کلمه‌ای که در عربی به کار رفته و امروز در زبان فارسی به طور طبیعی به کار می‌رود، آن را به کار ببرم، مثلاً در ترجمه «هدی» بنده گفته‌ام هدایت. وقتی ما هدایت می‌گوییم و همه در زبان فارسی می‌فهمند؟ چرا تعبیر رهنمون شدن یا راهنمایی کردن را به کار ببریم؟» (همان: ۹۷). همین مثال بیان شده در خصوص واژه «هدی» در مواردی در ترجمه ارائه شده وی نقض شده است،^۱ اما در این زمینه، این سؤال پیش می‌آید که چرا واژه «بشارت» که در زبان فارسی به عنوان یک واژه رایج، مصطلح و قابل فهم شناخته می‌شود در برخی ترجمه‌ها جای خود را به معادل‌هایی مانند «مژده» داده است؟ آیا بار معنایی ویژه‌ای که واژه «بشارت» در زبان عربی، خصوصاً در سیاق آیاتی که به اخبار مرتبط با پادشاه‌های بهشتی اشاره دارد، منتقل می‌کند در واژگان معادل فارسی مانند «مژده» یا دیگر واژه‌های ارائه شده توسط مترجمان دیگر به‌طور کامل قابل انتقال است؟ از این رو، به نظر می‌رسد واژه معادل «بشارت» نه تنها معیار و برای خواننده فارسی زبان قابل فهم است، بلکه از لحاظ بار مفهومی و معنایی نیز نسبت به دیگر معادل‌های پیشنهادی، دقیق‌تر و کامل‌تر است. این واژه ضمن حفظ ارتباط ریشه‌ای با اصل عربی خود، می‌تواند معنای نویدبخش و ویژه‌ای که در قرآن مورد نظر است را به بهترین شکل منتقل نماید. بنابراین، پیشنهاد می‌شود در ترجمه واژگانی از ریشه «بشر» مانند «بشیر»، «بشیری» و واژه‌های مشابه، از معادل‌هایی که از همین ریشه بهره می‌برند، مانند «بشارت» و «بشیر»، استفاده شود. این رویکرد علاوه بر ایجاد انسجام در ترجمه، فهم معنای دقیق واژگان را برای خواننده تسهیل می‌کند و ارتباط قوی‌تری با متن اصلی برقرار می‌سازد.

۱. برای نمونه ن. ک: آیه ۲۶ سوره نساء، آیه ۱۶ سوره مائده، آیه ۸۸ سوره انعام، آیه ۳۵ سوره یونس، آیه ۹ سوره اسراء، آیه ۲۴ سوره حج، آیه ۲۲ سوره قصص، آیه ۶ سوره سبأ و آیه ۲۹ سوره غافر.

۴-۹. خجسته باد (است)

یکی دیگر از معادل‌های ارائه شده توسط حداد عادل در ترجمه قرآن، واژه «خجسته» برای بیان معنای واژه قرآنی «تبارک» در آیاتی همچون ۵۴ سورة اعراف، ۱، ۱۰ و ۶۱ سورة فرقان، ۶۴ سورة غافر، ۷۸ سورة الرحمن، ۸۵ سورة زخرف و ۱ سورة ملک است. این معادل، واژه‌ای فاخر و ادبی محسوب می‌شود، اما به عنوان معادلی برای واژه قرآنی «تبارک» قابل بررسی و نقد است. خصوصاً توجه از منظر ریشه‌شناسی این واژه در تعیین معادل مناسب در ترجمه آن راهگشا می‌باشد. ابن فارس در بیان معنای این واژه می‌گوید: «قال الخليل: البركة من الزيادة و النماء. و التبريك: أن تدعو بالبركة و تبارك الله تمجيداً و تجليل و فُسِّرَ على «تعالی الله»» (ابن فارس، ۱۴۰۴ق، ۱: ۲۳۰). همچنین محمدحسن جبل نیز در بیان مفهوم این واژه می‌گوید: «تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (الأعراف: ۵۴): كَثُرَ خَيْرُهُ و دام. و كذا كل (تبارك الله. تبارك الذي) فهي تنويه بعطاءه الدائم خلقاً ورزقاً وربوبية وهداية» (جبل، ۲۰۱۹م، ۱: ۹۱). لذا «تبارک» از ریشه «برک» به معنای برکت و افزونی است و «پربرکت» مستقیماً این مفهوم را منتقل می‌کند و هماهنگی بیشتری با ریشه قرآنی دارد. این درحالی است که بررسی مفهوم واژه «خجسته» در لغت‌نامه‌های زبان فارسی معنایی متفاوت را نشان می‌دهد. به طور مثال، برخی از معانی این واژه در لغت‌نامه دهخدا چنین است: «مبارک، میمون، با سعادت، فرخ، بختیار، سعادت‌مند، کامروا، خرم، ضد گجسته».^۱ از این رو باید توجه نمود که واژه «خجسته» در عین فاخر بودن، دقت معنایی کافی در ارتباط با مفهوم اصلی «تبارک» را ندارد. همچنین ممکن است «خجسته» در ذهن برخی مخاطبان با مفاهیمی نظیر «شاد» یا «فرخنده» در مناسبت‌ها یا جشن‌ها پیوند بخورد. این در حالی است که «پربرکت» بدون ایجاد چنین ابهامی، معنای قرآنی را به روشنی منتقل می‌کند. بنابراین، به نظر می‌رسد جایگزینی واژه «پربرکت» (که برگرفته از ریشه واژه قرآنی «تبارک» است) به جای «خجسته»، می‌تواند علاوه بر حفظ و انتقال مفهوم این واژه،

^۱ لغت‌نامه دهخدا، ذیل مدخل «خجسته»

آن را ساده‌تر، ملموس‌تر و قابل فهم برای مخاطب نموده و ترجمه را به هدف مترجم در ارائه متنی روان و قابل درک نزدیک‌تر خواهد کرد.

۴-۱۰. زهدان

از دیگر نمونه‌های قابل توجه در ترجمه حداد عادل، استفاده از واژه «زهدان» به عنوان معادل «الارحام» است که در آیات ۸ سوره رعد و ۵ سوره حج مشاهده می‌شود. سؤالی که در اینجا مطرح می‌شود این است: آیا واژه «زهدان» در زبان فارسی معیار روز قابل درک و فهم است و چرا باید با این وجود معادل‌هایی رایج در زبان امروزی، واژه «زهدان» در بیان معنای «الارحام» به کار گرفته شود؟ بر این اساس این واژه از نظر معنایی به مفهوم «الارحام» نزدیک است، اما به عنوان یک واژه فارسی مهجور در زبان معیار رایج نبوده و فهم آن برای عموم مردم دشوار است.

با توجه به این موارد، به نظر می‌رسد که استفاده از واژه «رحم‌ها» به جای «زهدان» که توسط مترجمان دیگری از جمله ارفع، الهی قمشه‌ای، آیتی، بهرام‌پور، حجتی، رضایی، صفارزاده و ... نیز به کار گرفته شده است، علاوه بر تطابق بیشتر با زبان رایج و معیار، می‌تواند ارتباط معنایی روشن‌تری با مخاطب برقرار کرده و رسالت اصلی ترجمه قرآن را که انتقال پیام الهی به شیواترین شکل است، به خوبی تحقق بخشد.

۴-۱۱. چوبدستی و پای‌افزار

یکی از موارد قابل ذکر در ترجمه حداد عادل، استفاده از واژه «چوبدستی» در ترجمه کلمه «عصا» است که در ترجمه آیاتی مانند ۶۳ و ۴۴ سوره شعرا، ۱۰ سوره نمل، ۱۸ و ۶۶ سوره طه و دیگر آیات مشابه به کار رفته است؛ در حالی که معادل رایج و مناسب‌تر در زبان فارسی برای این واژه همان «عصا» است که مفهوم را به طور کامل منتقل می‌کند. تفاوت‌های ظریفی از نظر معنایی میان «چوبدستی» و «عصا» وجود دارد و شاید نتوان هر چوبدستی را عصای امروزی دانست، اما این تفاوت به اندازه‌ای نیست که واژه رایج «عصا» کنار گذاشته شود و «چوبدستی» جایگزین آن گردد؛ بلکه این تفاوت‌های جزئی باید به

فهم و تفسیر خود خواننده واگذار شود. بنابراین، به نظر می‌رسد واژه «عصا» معادلی مناسب‌تر برای واژه قرآنی بوده و با زبان معیار و درک عمومی همخوانی بیشتری دارد. این نکته در ترجمه واژه «نعلین» در آیه ۱۲ سوره طه نیز قابل مشاهده است؛ جایی که حداد عادل واژه «پای افزار» را به جای «نعلین» به کار برده است، در حالی که معادل رایج و قابل درک‌تر در زبان فارسی همان «کفش‌ها» است و این واژه به وضوح با زبان معیار سازگارتر و فهم آن برای مخاطب، راحت‌تر است. این نکته نیز در این مورد قابل ذکر است که ارائه ترجمه «پای افزار» حکایت از دقت نظر مترجم دارد، اما باید توجه نمود که درک تفاوت مصداق خارجی «کفش» در زمان حضرت موسی (ع) و زمان کنونی باید برعهده خواننده گذاشت که البته امری واضح و مشخص است. بنابراین، راحتی و فهم بهتر «کفش» نسبت به «پای‌افزار» مزیت برتری را برای ترجمه‌ای کاربردی و قابل فهم به همراه دارد.

۴-۱۲. گسلیدن

از موارد دیگری که به انتخاب معادل‌های متناسب با ریشه اصلی واژگان قرآنی مرتبط می‌شود، استفاده از واژه «گسلیدن» به عنوان معادل برخی از واژگان مشتق شده از ریشه «قطع» در آیات ۲۷ سوره بقره، ۲۵ سوره رعد و ۲۲ سوره محمد است. این در حالی است که معادل «قطع کردن» به دلیل سادگی و روانی بیشتر، هم با زبان معیار تطابق بیشتری دارد و هم برای عموم مخاطبان قابل فهم‌تر است، اما واژه «گسلیدن» با وجود داشتن بار ادبی، واژه‌ای کم‌کاربرد و مهجور در زبان معیار امروزی محسوب می‌شود. انتخاب این معادل، فهم آیات را برای برخی خوانندگان دشوار می‌کند، چرا که ممکن است آنها ناگزیر به مراجعه به منابع لغوی برای درک معنای آن شوند. علاوه بر این، «قطع کردن» واژه‌ای رایج است که معنا را بدون ابهام و به طور مستقیم به مخاطب منتقل می‌کند. به عنوان نمونه، ترجمه حداد عادل در آیه ﴿الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ به این صورت است: «همانان که عهد خدا را، با همه استواری آن، می‌شکنند و آنچه را که خدا به پیوند با آن فرمان داده،

می‌گسلند و در زمین فساد می‌کنند، آنان زیانکارانند». در حالی که در این جمله، جایگزینی معادل «می‌گسلند» با «قطع می‌کنند» می‌تواند خوانش و درک آیه را ساده‌تر کرده و ارتباط مخاطب را با متن تسهیل نماید. علاوه بر این، انتخاب «قطع کردن» به دلیل نزدیکی معنایی با ریشه قرآنی واژه، دقت ترجمه را نیز افزایش می‌دهد.

در نتیجه، استفاده از «قطع کردن» به جای «گسلیدن» نه تنها ترجمه را ساده‌تر و قابل‌فهم‌تر می‌کند، بلکه به زبان معیار نیز نزدیک‌تر است و به‌طور مؤثرتری مفهوم آیات را منتقل می‌سازد.

۴-۱۳. غنودن

واژه مهجور و کم کاربرد دیگری که در ترجمه قرآن کریم توسط حداد عادل جلب توجه می‌نماید، واژه معادل «غنودن» می‌باشد. این واژه در ترجمه آیات ۲۵۵ سوره بقره و ۶۸ سوره هود استفاده شده و با توجه به زبان معیار امروزی برای مخاطب کمتر قابل فهم است. دلیل این مسأله، مهجور بودن این واژه و عدم استفاده از آن در مکالمات و نوشته‌های رایج امروز است. نکته قابل توجه این است که مترجم در ترجمه برخی دیگر از آیات که در آن‌ها واژه‌های مرتبط قرآنی مشابهی به کار رفته، مانند آیات ۹۲ سوره اعراف و ۹۵ سوره هود از معادل‌هایی همچون «آرامیدن» و «ساکن بودن» استفاده کرده است که زبان معیار و رایج‌تری دارند، اما مشخص نیست چرا در مواردی خاص مانند دو آیه یاد شده از معادل «غنودن» بهره گرفته شده است.

گرچه معنای «غنودن» در ترجمه این دو آیه (۲۵۵ سوره بقره و ۶۸ سوره هود) ممکن است تفاوت‌هایی جزئی داشته باشد و ارائه یک معادل واحد برای هر دو آیه دشوار به نظر برسد، اما به نظر می‌رسد در هر دو مورد معادل «آرمیدن» انتخاب بهتری باشد. برای نمونه، حداد عادل عبارت ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ﴾ را چنین ترجمه کرده است: «جز الله، که زنده و پاینده است، خدایی نیست؛ نه خوابی گیردش و نه غنودنی». این ترجمه به دلیل استفاده از واژه «غنودن» ممکن است برای بسیاری از خوانندگان نامأنوس باشد. در مقابل، ترجمه‌ای مانند «جز الله، که زنده و پاینده است، خدایی نیست نه

خوابی (سبک) گیردش و نه (خواب) آرامی»، ضمن روان تر بودن، ارتباط بهتری با خواننده برقرار می‌کند و فهم معنای آیه را آسان تر می‌سازد. این جایگزینی باعث می‌شود متن ترجمه با زبان معیار و نیاز مخاطبان امروزی هماهنگ تر شود.

۴-۱۴. شوی

یکی دیگر از موارد قابل توجه در ترجمه حداد عادل، استفاده از واژه «شوی» به عنوان معادل برای واژگان «بعل» در آیه ۷۲ سوره هود و «ثیبات و أبکار» در آیه ۵ سوره تحریم است. این انتخاب، برخلاف ادعای مترجم درخصوص بهره‌گیری از زبان معیار و پرهیز از واژگان مهجور، صورت گرفته است؛ زیرا «شوی» از واژگان کهنی محسوب می‌شود که امروزه کاربرد محدودی دارد. در مقابل، واژه «شوهر» نه تنها با زبان معیار هماهنگی بیشتری دارد، بلکه برای مخاطب عام نیز کاملاً روشن و قابل فهم است.

نکته جالب توجه این است که مترجم در برخی آیات دیگر، مانند آیه ۱۲۸ سوره نساء در عبارت «إِنَّ امْرَأَةً خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا» واژه «بعل» را به «شوهر» ترجمه کرده است. با این حال، مشخص نیست چرا در آیه ۷۲ سوره هود، این معادل کنار گذاشته شده و به جای آن از واژه کهن «شوی» استفاده شده است؟

با توجه به ضرورت رعایت زبان معیار در ترجمه و لزوم درک آسان تر مفاهیم قرآنی برای عموم مخاطبان، به نظر می‌رسد که استفاده از معادل «شوهر» به جای «شوی» انتخابی مناسب تر است. این جایگزینی علاوه بر مزایای فوق باعث یکسان‌گزینی واژگان در امر ترجمه نیز می‌گردد. برای نمونه، در آیه «عَسَىٰ رَبُّهُ إِن طَلَّقَكَ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكَ مُسْلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا»، ترجمه مترجم به صورت «...شوی‌دیده و شوی‌نادیده» ارائه شده است که می‌توان آن را به «...شوهردیده و شوهرنادیده (دوشیزه)» اصلاح کرد تا ارتباط معنایی آن برای مخاطب امروزی روشن تر باشد.

۴-۱۵. صراحی و رسن

انتخاب واژه «صراحی» به عنوان معادل واژه قرآنی «أُكْوَاب» در آیه ۱۸ سوره واقعه از دیگر مواردی است که از نظر زبان معیار، واژه‌ای غیرمعمول و مهجور به شمار می‌رود. بار دیگر باید توجه داشت که مترجم در دیگر مواردی که این واژه در قرآن کریم به کار رفته، مانند آیات ۷۱ سوره زخرف، ۱۵ سوره انسان و ۱۴ سوره غاشیه از معادل «جام‌ها» استفاده کرده است. این عدم هماهنگی در معادل‌گزینی، نه تنها وحدت ترجمه را خدشه‌دار می‌سازد، بلکه می‌تواند فهم یکدست متن را برای مخاطب دشوار کند. در نتیجه، استفاده از واژه «جام‌ها» در آیه ۱۸ سوره واقعه نیز گزینه‌ای مناسب‌تر به نظر می‌رسد.

همچنین در ترجمه واژه قرآنی «حبل» در آیه ۶۶ سوره طه، مترجم از معادل «رسن» استفاده کرده است. در حالی که در دیگر آیات قرآن از جمله آیات ۱۰۳ و ۱۱۲ سوره آل‌عمران و ۴۴ سوره شعراء، این واژه به «ریسمان» ترجمه شده است. با توجه به اینکه «ریسمان» در زبان فارسی معیار رایج‌تر و آشنا تر از «رسن» است، به نظر می‌رسد که انتخاب این معادل در تمامی موارد، ضمن حفظ هماهنگی در ترجمه، به روان‌تر شدن متن و تسهیل درک آن برای مخاطب کمک می‌کند.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با بررسی نقش زبان معیار در ترجمه قرآن کریم، چالش‌های معادل‌گزینی در ترجمه حداد عادل و پیامدهای سرنویزی در این ترجمه، نشان می‌دهد که بهره‌گیری از زبان معیار در ترجمه قرآن، نقشی اساسی در انتقال مفاهیم الهی دارد. زبان معیار به دلیل سادگی و روانی، امکان درک مستقیم‌تر آیات را فراهم می‌آورد و از ایجاد ابهام در معانی قرآنی جلوگیری می‌کند. در نتیجه، هرچه معادل‌گزینی‌ها دقیق‌تر و منطبق‌تر بر زبان معیار باشد، ارتباط مخاطب با متن قرآن تقویت خواهد شد.

همچنین بررسی و تحلیل ترجمه حداد عادل نشان می‌دهد که این ترجمه در برخی موارد از واژگان مهجور و غیررایج مانند «ژاژخاییدن»، «مشکو» و «زه‌دان» بهره گرفته است. چنین انتخاب‌هایی باعث فاصله گرفتن ترجمه از زبان معیار شده و درک آن را برای

مخاطبان معاصر دشوار ساخته است. این امر، در کنار برخی موارد عدم رعایت انسجام در واژه‌گزینی، موجب ایجاد چالش‌هایی در دریافت معنای دقیق آیات شده است. تأکید مترجم بر سره‌نویسی و پرهیز از واژگان عربی رایج، در مواردی به کاهش دقت و روانی ترجمه انجامیده است. هدف این رویکرد، تقویت اصالت زبان فارسی بوده، اما در عمل، حذف برخی معادل‌های عربی در واژگان کاربردی همچون «تبارک»، «هدایت» و «بشارت»، باعث ابهام در انتقال معنا شده است. این مسئله نشان می‌دهد که استفاده افراطی از سره‌نویسی، می‌تواند بر فهم صحیح مفاهیم قرآنی اثر منفی بگذارد و ارتباط خواننده با متن را دشوار سازد.

در مجموع، پژوهش حاضر بر ضرورت تعادل در واژه‌گزینی تأکید دارد؛ به این معنا که ضمن رعایت زبان معیار و پرهیز از واژگان مهجور، باید از حذف بی‌دلیل واژگان عربی جافاده در زبان فارسی خودداری شود. چنین رویکردی می‌تواند به ارائه ترجمه‌ای روان، دقیق و متناسب با نیازهای مخاطبان معاصر بینجامد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Ali Hajikhani

<http://orcid.org/0000-0002-8255-8432>

Ahmad Soleimani

<http://orcid.org/0009-0001-1122-585X>

منابع

ابن فارس، احمد. (۱۴۰۴ ق). معجم مقاییس اللغة. قم: مکتب الاعلام الاسلامی.
ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴ ق). لسان العرب. چاپ سوم. بیروت: دار صادر.
امرای، محمدحسین؛ معروف، یحیی؛ امیری، جهانگیر و محمدی، مجید. (۱۳۹۵). معنای اصلی و تبعی در ترجمه غلامعلی حداد عادل از قرآن کریم (مطالعه موردپژوهانه سوره نمل). فصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۶(۱۴)، ۱۱۱-۱۴۳.

<https://doi.org/10.22054/RCTALL.2016.5031>

- امرای، محمدحسین و معروف، یحیی. (۱۳۹۴). نقدی بر ترجمه فارسی قرآن کریم حداد عادل از منظر ترجمه مفهومی. فصلنامه مطالعات ترجمه قرآن و حدیث، ۲(۴)، ۱-۳۲.
- [DOR:20.1001.1.24233757.1394.2.4.2.0](https://doi.org/10.24233/757.1394.2.4.2.0)
- آلوسی، شهاب‌الدین. (۱۴۱۵ ق). روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم و السبع المثانی. تحقیق ع. عطیه. بیروت: دار الکتب العلمیه.
- جبل، محمدحسن. (۲۰۱۹ م). المعجم الاشتقاقی الموصل اللفاظ القرآن الکریم. چاپ چهارم. المدینة المنورة: مرکز المری.
- جواهری، سید محمدحسن. (۱۳۹۹). روش‌شناسی ترجمه قرآن کریم. چاپ هفتم. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- حداد عادل، غلامعلی. (۱۳۹۰). تأثیر تفسیر بر ترجمه‌های قرآنی در گفت‌وگو با دکتر غلامعلی حداد عادل. هفته‌نامه پنجره، ۱۰۲. بازیابی شده از (<https://haddadadel.ir/>)
- حداد عادل، غلامعلی. (بی‌تا). ویژگی‌های ترجمه دکتر حداد عادل از قرآن کریم به روایت خودش. وبگاه شخصی دکتر غلامعلی حداد عادل. بازیابی شده از (<https://haddadadel.ir/>)
- حلبی، سمین. (۱۴۱۷ ق). عمدة الحفاظ فی تفسیر أشرف الألفاظ. تحقیق م. ب. عیون السود. بیروت: دار الکتب العلمیه.
- خرم‌شاهی، بهاء‌الدین. (۱۳۷۶). سیربی سلوک. چاپ سوم. تهران: ناهید.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۴۱۲ ق). مفردات الفاظ القرآن. بیروت: دارالقلم.
- رحیمی خویگانی، محمد. (۱۳۹۵). قرآن کریم با ترجمه غلامعلی حداد عادل (از ادعا تا واقعیت). کتاب‌گزار، ۲ و ۳، ۲۰۵-۲۲۸.
- رضایی اصفهانی، محمدعلی. (۱۳۸۴). مفهوم‌شناسی ضوابط و قواعد ترجمه قرآن. فصلنامه پژوهش‌های قرآنی (ویژه‌نامه ترجمه قرآن ۴۲ و ۴۳)، ۱۲۰-۱۳۵.
- رضایی، والی. (۱۳۸۳). زبان معیار چیست و چه ویژگی‌هایی دارد؟. نامه فرهنگستان، ۲۳، ۲۰-۳۵.
- رکنی یزدی، محمد مهدی. (۱۳۹۰). بایستگی ترجمه قرآن در گذر زمان با نگاهی به ترجمه غلامعلی حداد عادل. نشریه مشکات، ۳۰(۱۱۱)، ۴-۱۸. [DOR: 20.1001.1.16838033.1390.30.2.1.3](https://doi.org/10.16838033.1390.30.2.1.3)
- سرخسی، محمد بن احمد. (۱۴۱۴ ق). المبسوط. بیروت: دارالمعرفة.
- سمعی (گیلانی)، احمد. (۱۳۸۶). نگارش و ویرایش. چاپ هشتم. تهران: سمت.

- صفوی، سید محمدرضا. (۱۴۰۱). نقدنگاشت ترجمه‌های قرآن. نشریه آینه پژوهش، ۳۲ (۴)، ۲۶۵-۲۷۷. https://jap.isca.ac.ir/article_74013.html
- طبرسی، فضل بن حسن. (۱۴۱۵ ق). مجمع البیان فی تفسیر القرآن. بیروت: مؤسسه الاعلمی للمطبوعات.
- عاشوری تلوکی، نادعلی. و توکلی، احمدرضا. (۱۳۹۴ ش). نگاهی به ترجمه قرآن حداد عادل. فصلنامه پژوهش‌های زبان‌شناختی قرآن، ۴ (۷)، ۱۰۵-۱۱۸. [DOR:20.1001.1.24233889.1394.4.1.7.5](https://doi.org/10.24233/889.1394.4.1.7.5)
- کریمی نیا، مرتضی. (۱۳۸۶). ترجمه فارسی قرآن کریم در گفت‌وگو با دکتر غلامعلی حداد عادل. ترجمان وحی، ۱۱ (۲۱)، ۷۷-۱۴۰.
- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۸۸). ترجمه قرآن کریم. چاپ دهم. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

Translated References to English

- Ibn Faris, A. (1984). *Mu'jam Maqāyīs al-Lughah*. Qom: Maktab al-I'lām al-Islāmī. [In Persian]
- Ibn Manẓūr, M. ibn Makram. (1993). *Lisān al-'Arab*. 3rd ed. Beirut: Dār Ṣādir. [In Persian]
- Amara'ī, M. H., & others. (2016). The Core and Subsidiary Meaning in the Qur'ān Translation by Gholamali Haddad Adel (A Case Study of Surah Naml). *Research in Qur'ānic Translation in Arabic Language and Literature*, Vol. 6, No. 14, Pp: 111-143. <https://doi.org/10.22054/RCTALL.2016.5031>. [In Persian]
- Amara'ī, M. H., & Ma'rūf, Y. (2015). A Critique on Haddad Adel's Persian Translation of the Qur'ān from the Perspective of Conceptual Translation. *Qur'ān and Ḥadīth Translation Studies*, Vol. 2, No. 4, Pp: 1-32. [DOR: 20.1001.1.24233757.1394.2.4.2.0](https://doi.org/10.24233/757.1394.2.4.2.0). [In Persian]
- Ālūsī, Sh. al-D. (1995). *Rūḥ al-Ma'ānī fī Tafsīr al-Qur'ān al-'Aẓīm wa al-Sab' al-Mathānī*. Edited by 'A. 'A. 'Aṭīyyah. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah. [In Persian]
- Jabal, M. Ḥ. (2019,). *Al-Mu'jam al-Ishtiqaqī al-Muwaṣṣil li-Alfāz al-Qur'ān al-Karīm*. 4th ed. Madinah: Markaz al-Murabbī. [In Persian]

- Jawāhirī, S. M. Ḥ. (2020). *Methodology of the Translation of the Holy Qur'ān*. 7th ed. Qom: Hawzah & University Research Institute. [In Persian]
- Ḥaddād 'Ādel, G. (2011). The Impact of Exegesis on Qur'ānic Translations – *An Interview with Dr. Gholamali Haddad Adel*. Panjereh Weekly, 102. Retrieved from <https://haddadadel.ir>. [In Persian]
- Ḥaddād 'Ādel, G. (n.d.). *Features of Dr. Haddad Adel's Translation of the Holy Qur'ān in His Own Words*. Retrieved from <https://haddadadel.ir>. [In Persian]
- Ḥalabī, S. (1996). *'Umdat al-Ḥuffāz fī Tafsīr Ashraf al-Alfāz*. Edited by M. B. 'Uyūn al-Sūd. Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah. [In Persian]
- Khoramshāhī, B. (1997). *Seyr-e Bīsulūk*. 3rd ed. Tehran: Nāhīd. [In Persian]
- Rāghib Iṣfahānī, Ḥ. ibn Muḥammad. (1991). *Mufradāt Alfāz al-Qur'ān*. Beirut: Dār al-Qalam. [In Persian]
- Raḥīmī Khūyḡānī, M. (2016). The Qur'ān with Gholamali Haddad Adel's Translation: From Claim to Reality. *Ketāb-gozar*, 2 & 3, 205–228. [In Persian]
- Riḍā'ī Iṣfahānī, M. A. (2005). Conceptual Analysis of the Rules and Principles of Qur'ān Translation. *Qur'ānic Studies*, 42 & 43 (Special Issue on Qur'ān Translation), 120–135. [In Persian]
- Riḍā'ī, V. (2004). What Is the Standard Language and What Are Its Features? *Nameh-ye Farhangestān*, 23, Pp: 20–35. [In Persian]
- Ruknī Yazdī, M. M. (2011). The Necessity of Re-Translating the Qur'ān Over Time: A Look at Haddad Adel's Translation. *Meshkāt*, Vol. 30, No. 111, Pp: 4–18. [DOR: 20.1001.1.16838033.1390.30.2.1.3](https://doi.org/10.1001.1.16838033.1390.30.2.1.3). [In Persian]
- Sarkhasī, M. ibn A. (1994). *Al-Mabsūṭ*. Beirut: Dār al-Ma'rifah. [In Persian]
- Samī'ī (Gīlānī), A. (2007). *Writing and Editing*. 8th ed. Tehran: SAMT. [In Persian]
- Şafavī, S. M. R. (2022). A Critical Review of Qur'ānic Translations. *Āyeneh-ye Pajoohesh*, Vol. 32, No. 4, Pp: 265–277. https://jap.isca.ac.ir/article_74013.html. [In Persian]
- Ṭabarsī, F. ibn Ḥ. (1995). *Majma' al-Bayān fī Tafsīr al-Qur'ān*. Beirut: Mu'assasat al-A'lamī lil-Maṭbū'āt. [In Persian]

- ‘Āshūrī Talūkī, N., & Tavakkolī, A. R. (2015). A View on Haddad Adel’s Translation of the Qur’ān. *Linguistic Studies of the Qur’ān*, Vol. 4, No. 7, Pp: 105–118. [DOR: 20.1001.1.24233889.1394.4.1.7.5](https://doi.org/10.24233/889.1394.4.1.7.5). [In Persian]
- Karīmīnīyā, M. (2007). Persian Translation of the Holy Qur’ān – An Interview with Dr. Gholamali Haddad Adel. *Tarjumān-e Wahy*, Vol. 11, No. 21, Pp: 77–140. [In Persian]
- Makārem Shīrāzī, N. (2009). *Translation of the Holy Qur’ān*. 10th ed. Mashhad: Astan Quds Razavi Publications. [In Persian]

استناد به این مقاله: حاجی‌خانی، علی، سلیمانی، احمد. (۱۴۰۴). آسیب‌شناسی فارسی‌گرایی در معادل‌گزینی واژگان در ترجمه قرآن کریم حداد عادل. *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۵ (۳۲)، ۱–۳۴. doi: 10.22054/rctall.2025.84113.1775

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.